

ВИХОВАННЯ САМОВПЕВНЕНОСТІ У ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті викладено сучасні підходи до проблеми виховання дитини передшкільного віку. Обґрунтовується необхідність врахування основних принципів гуманістичної педагогіки, законів психічного розвитку дитини у процесі її виховання, формування ціннісно орієнтованої особистості на етапі дошкільного дитинства. На основі детального аналізу сучасних психолого-педагогічних досліджень обґрунтовується необхідність врахування потенційних можливостей передшкільного періоду у формуванні базових цінностей особистості. Розкрито психолого-педагогічні підходи до проблеми виховання ціннісного ставлення до себе у дітей передшкільного віку. Доцільність вивчення феномену самовпевненості в ранньому онтогенезі обумовлена появою таких новоутворень свідомості й особистості у старшому дошкільному віці як довільність поведінки, особиста свідомість, суцільність мотивів. У контексті зазначеного вище актуальними є теоретико-експериментальні аспекти дослідження феномену самовпевненості у дітей старшого дошкільного віку крізь призму довіри до власних бажань, потреб, поглядів, переживань як до цінності.

Ключові слова: особистісне самовизначення, принцип розвитку, гуманізація процесу виховання, новації, передшкільний вік.

UPBRINGING OF THE SELF-CONFIDENCE OF THE PRESCHOOL CHILDREN

The article outlines modern approaches to the problem of the upbringing of a preschool-aged child. The necessity of taking into account the basic principles of humanistic pedagogy, the laws of the child's mental development in the process of its upbringing, and the formation of a value-oriented personality at the stage of preschool childhood is substantiated. Based on a detailed analysis of modern psychological and pedagogical research, the need to take into account the potential opportunities of the preschool period in the shaping of the basic values of the individual is substantiated. The psychological and pedagogical approaches to the problem of raising the valuable attitude towards children of preschool age are revealed.

At the current stage of development of the Ukrainian society, the growing person requirements for the ability to behave competently, to show mobility, flexibility and self-confidence in difficult conditions of life have been significantly increased. The change of social priorities and the modernization of the national educational system on the basis of a personally oriented approach have activated the need to increase attention to the creation of favorable conditions for the development of an independent, creative, viable person with a developed self-respect and a sense of self-value in the family and institutions of education. According to the scientists, it could be promoted by the implementation of the principle of activity in pedagogical practice. Given the above, one of the most urgent tasks of the present is the upbringing in the first-years-life children the ability to make their own choices, make independent decisions, be responsible for their actions, trust their own experience and opportunities, be confident in their actions and deeds.

The expedience of studying the phenomenon of self-confidence in early ontogenesis is due to the emergence of such new types of formations of consciousness and

personality in the senior preschool age as the expediency of behavior, personal consciousness, the subordination of motives. At the same time, the peculiarities of the formation of this quality of personality in the senior preschool age have not been studied sufficiently. Scientific literature does not provide a single view about the nature and mechanisms of shaping of the self-confidence; age-specific is not differentiated clearly, the factors of upbringing of confident behavior in early ontogenesis are not highlighted; pedagogical conditions of the upbringing of this personal quality in preschool age require specification; the characteristics of self-confidence among representatives of different sexes need to be clarified.

The problem of forming the self-confidence is very closely linked to the problem of developing the skills of the assertive behavior of preschool children, which is actively explored in modern native psychology and pedagogy.

In the context of the above, the theoretical and experimental aspects of the study of the phenomenon of self-confidence of the senior preschoolers through the prism of trust in their own desires, needs, views, experiences as values are relevant.

Key words: personal self-determination, principle of development, humanization of the process of education, preschool age.

У сучасних умовах розвитку суспільства значно зростають вимоги до особистісного розвитку дитини передшкільного віку, її вміння поводитися компетентно, у складних умовах життя проявляти стійкість, впевненість у собі, здатність до швидкої та успішної адаптації до нових, інколи невизначених і складних умов життя. Зміна суспільних пріоритетів, модернізація національної системи освіти на засадах особистісно зорієнтованого підходу визначають пріоритетність серед інших завдань, спрямованих на посилення уваги до створення в сім'ї та закладах освіти сприятливих умов для розвитку самостійної, творчої, компетентної особистості з розвиненою самоповагою, почуттям власної гідності, самовартісності. Цьому, на думку сучасних учених, сприятиме впровадження в педагогічну практику принципу активності. З огляду на означене вище, одним із актуальних завдань сьогодення є виховання у дітей перших років життя здатності самостійно здійснювати оптимальний вибір, приймати самостійні рішення, відповідати за свої дії, вірити у свій життєвий досвід та можливості, бути впевненим у своїх діях і вчинках.

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Програми розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку спрямовують фахівців у галузі педагогіки та психології на посилення уваги до формування в перші роки життя дитини оптимістичного світосприйняття, самосвідомості, адекватної самооцінки, ціннісного ставлення до себе, своїх можливостей, впевненості в собі як однієї з базових якостей особистості.

Класиками дошкільної педагогіки та дитячої психології дошкільне дитинство визнане як оптимальний період формування дитячої особистості. Цей період характеризується появою таких новоутворень свідомості й особистості у старшому дошкільному віці як довільність поведінки, особиста свідомість, супідрядність мотивів. Проте психолого-педагогічні умови та особливості формування самовпевненості в старшому дошкільному віці вивчені недостатньо. Сучасні наукові дослідження не пояснюють єдиних механізмів формування впевненості в собі у передшкільному віці; чітко не диференційовано вікові та

статеві особливості вказаної особистісної якості, не виділено умови та засоби виховання впевненої поведінки в дошкільному дитинстві.

Проблема формування самовпевненості дуже тісно пов'язана із проблемою формування навиків асертивної поведінки дошкільників, яка активно досліджується у сучасній вітчизняній психології та педагогіці. Накопичення у дитини навиків асертивності та їх використання у взаємодії з оточуючими сприятиме формуванню уміння сучасного дошкільника комунікувати з іншими, демонструвати та відстоювати свої бажання, виявляти впевнену поведінку в різних життєвих ситуаціях, поводитись толерантно, цінувати себе та іншого у спільній взаємодії.

Результати багатьох психолого-педагогічних досліджень засвідчують активний інтерес учених до вивчення окремих елементів означеної проблеми. Свідчення цього можна зустріти у наукових і практичних працях педагогів Ш. Амонашвілі, А. Белкіна, Н. Виноградова, психологів В. Мерліна, А. Петровського, К. Роджерса та інших. Особливу увагу в аспекті виховання самовпевненості дитини старшого дошкільного віку учені акцентують на необхідності забезпечення наступності в діяльності закладів дошкільної освіти, початкової школи і сім'ї. Однак, як зазначають науковці (С. Ладивір, Г. Люблінська, З. Плохій, Т. Поніманська, О. Савченко) та педагоги-практики, у роботі закладів дошкільної освіти і школи відсутня єдність та неперервність у підходах до розвитку особистості на цих вікових етапах. На жаль, не є активною також і співпраця закладів освіти та сім'ї.

Проблема становлення ціннісного самоствавлення до себе у психології розглядається в контексті понять «Я», «самість», «внутрішній світ»; самоповага ототожнюється із самооцінкою, задоволеністю собою, позитивною «Я-концепцією»; неабияка увага приділяється розкриттю чинників, що опосередковують ставлення до себе.

У дослідженнях учених Р. Ануфрієвої, Г. Балла, Є. Головахи, О. Донченка, І. Кона, Н. Побірченко, М. Савчина, В. Татенка, Т. Титаренко самоповага, ціннісне ставлення особистості до себе розглядаються в контексті проблем життєдіяльності особистості, життєвих смислів, особистісних виборів, власної відповідальності та суб'єктивності.

На думку сучасних учених І. Беха, О. Кононко, Т. Піроженко та ін., розвиток позитивного образу «Я» повинен стати однією з пріоритетних цілей сучасної дошкільної освіти, що дозволить дитині, побачивши в собі індивідуальність, навчившись розпізнавати свої почуття і стани, стати здатною з розумінням і пошаною ставитися до оточення, в той же час, сприймати власні бажання та життєві орієнтири як цінності її власного буття [3, 6, 7]. Корисні та дієві відповіді на питання про те, як сприяти адаптації дітей в соціумі до постійних змін у ньому, можна знайти в досвіді американських колег, чий дослідження і практична діяльність спрямовані на виявлення способів формування стійкості до несприятливих дій соціального середовища і формування навиків асертивної поведінки дітей передшкільного віку.

Сучасні теоретико-експериментальні праці акцентують увагу на психологічних механізмах формування впевненості (І. Вайнер, А. Висоцький, Д. Ковач); впливі впевненості на досягнення успіху в діяльності (Ф. Іващенко, О. Нікітіна); впевненості як соціально-психологічній характеристиці особистості (О. Папір, В. Ромек). Проблемі формування навиків самовартісності у дітей

дошкільного віку присвячено дослідження О. Кононко [6]. Поруч із впевненістю в собі науковці використовують такі поняття як самоствавлення й самооцінка (У. Джемс, М. Розенберг, С. Максименко), образ-Я (М. Борищевський, І. Бех, І. Кон), Я-концепція (Р. Бернс, Е. Еріксон), саморегуляція (С. Рубінштейн, А. Петровський), а також більш життєві – загальне благополуччя, задоволеність життям та ін.

У соціальних умовах, що склалися, й у світлі означених проблем вивчення проблеми формування самовпевненості у старших дошкільників може розкрити оптимальні шляхи соціальної адаптації дитини до умов оточуючого середовища. У контексті зазначеного вище, актуальними є теоретико-експериментальні аспекти дослідження феномену самовпевненості у дітей старшого дошкільного віку як елементу довіри дитини до себе, власних бажань і потреб.

Упродовж останніх років соціокультурна ситуація в Україні характеризується втратою значення традиційних цінностей. Успішна адаптація в сучасному суспільстві вимагає від людини впевненості у собі, власних здібностях, можливостях, бути активною та комунікабельною, адекватно оцінювати себе.

Поняття «впевненість» у психологічному словнику трактується як стан розуму (духовний стан), в якому він дає міцну згоду судженню без остраху можливості помилки; стан буття без сумніву, свобода від сумніву. Відсутність цього страху є негативним чинником впевненості; свідомо зрозумілі причини для твердої згоди є позитивним чинником. Упевненість визначають також і як психічний стан людини, при якому вона вважає деякі знання правдою. Впевненість є психологічною характеристикою віри і переконань людини. Впевненість може бути як і результатом власного досвіду особистості, так і результатом дії ззовні.

Вперше ґрунтовне дослідження проблеми проявів впевненості у поведінці здійснив Андре Сальтер, результати якого узагальнені в роботі «Умовно-рефлекторна терапія». Автор розглядав впевненість як перевагу процесів збудження над процесами гальмування. Дж. Вольпе пояснював невпевненість впливом соціальних страхів, А. Лазарус серед причин невпевненості розглядає «дефіцит поведінки», слабе оволодіння необхідними навичками поведінки. Нам імпонує погляд на проблему К. Роджерса, який пропонує розглядати впевненість у собі як довіру індивіда власному життєвому досвіду. Він зазначає, що впевнена поведінка є необхідною ознакою поведінки людини, яка прагне до самоактуалізації.

Здійснивши аналіз теоретичних досліджень проблеми впевненості, можна стверджувати, що дослідники розглядають означену характеристику особистості та її прояви у поведінці як властивість особистості, необхідною умовою якої є позитивна самооцінка індивідом власних умінь і здібностей, які виступають основою для досягнення визначених цілей та задоволення потреб. Необхідним є наявність сформованого позитивного образу «Я», що включає прийняття себе, адекватну самооцінку, прийняття відповідальності за власні рішення та життя в цілому, турботу про своє «Я» як духовне, так і фізичне, задоволеність собою та життям, доброзичливість. З огляду на вікові можливості, важливим є формування позитивного образу «Я» у дитини в період раннього та передшкільного віку. Самовпевненість, на думку сучасних дослідників, є важливою умовою існування особистості, здатної до досягнення значущих, самостійно обраних цілей діяльності.

Здатність до самоорганізації особистості потребує відчуття впевненості у собі, оволодіння собою, своєю поведінкою. Важливим є здатність зберігати відповідне ставлення до самого себе, уміння передбачати наслідки власних дій. Це передбачає уміння співвідносити потреби, які виникають, з власними можливостями кожного індивіда, співвідносити їх із наявними способами їх реалізації, узгоджувати дії із цінностями оточуючого середовища та суспільства загалом.

Американський психолог М. Дойч зазначав, що особистість, яка поважає і цінує себе, вирізняється високим рівнем асертивної поведінки. Автор зауважує, що в будь-якій ситуації асертивна особистість діє рішуче, чесно і дружелюбно. Такий підхід пояснює «троїстий принцип» поведінки асертивної особистості. Психолог зазначає, що рішучість особистості не дозволить опонентові маніпулювати нею або залякати її, чесність не дозволить бути втягнутому в аморальну ситуацію, навіть коли її будуть провокувати на це, дружелюбність дасть зрозуміти опонентам, що така особистість поважає й цінує не тільки власну думку і тому готова до конструктивної взаємодії [4].

Як зазначають дослідники, у різних сферах життєдіяльності людині властивий різний ступінь чи рівень впевненості у собі залежно від того, наскільки вона здається авторитетною та успішною сама собі в різних сферах життя у своєму минулому досвіді, а також в залежності від того, наскільки для неї значуща сама по собі та чи інша сфера життя. Таким чином, «впевненість у собі» є досить багатограним і складним феноменом, який складається з великої кількості компонентів.

Аналіз наукових досліджень засвідчив наявність різних підходів до тлумачення змісту поняття «впевненість у собі». О. Запорожець, В. Губін, О. Нікітіна, П. Рудик розглядають її як одну з базових характеристик особистості. Багатьма дослідниками (А. Козиревою, О. Сидоренковим, Т. Скрипкіною) впевненість у собі кваліфікується як прояв довіри до себе та показник гармонійного зв'язку особистості зі світом. Вказана якість виступає принципом існування самосвідомості та необхідною умовою становлення зрілої особистості (Б. Зейгарник, А. Петровський), впевненість у собі вважають найважливішим механізмом процесів самопізнання та саморегуляції особистості (І. Кон, В. Столін та ін.).

Здійснивши детальний аналіз проблеми виховання впевненої поведінки у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку М. Мішечкіна зазначає, що багатьма авторами означена проблема кваліфікується як важлива складова соціальної компетентності (О. Кононко, Т. Прима); механізм становлення активного буття, формування суб'єктної позиції (Р. Ануфрієва, І. Бех, С. Рубінштейн). Важливою для розробки концепції дослідження є теза В. Століна та С. Тищенко щодо здатності особистості зберегти впевненість у собі в умовах тиску авторитетних інших [7].

К. Абульханова-Славська, В. Зінченко, В. Моляко досліджуваний феномен розглядають в контексті проблеми життєтворчості особистості, кваліфікують як детермінанту творчого процесу, прагнення до самовираження, самореалізації, Т. Титаренко, С. Тищенко – як прояв ціннісного самоставлення. На думку І. Зінов'євої, І. Кона, В. Століна, Р. Шакурова, впевненість у собі виступає результатом інтеграції та узагальнення особистістю переживань щодо самого

себе, які усвідомлюються дитиною і перетворюються на стійке емоційне ставлення до себе в результаті багаторазових усвідомлень.

М. Лісіною та А. Сільвестру впевненість у собі розглядається в контексті образу-Я, який розвивається в умовах взаємодії дитини з природним, предметним, соціальним довкіллям і починає формуватися в передшкільному віці. Важливу роль у цьому процесі відіграють дорослі, які організують предметно-практичну та комунікативну діяльність, допомагають зростаючій особистості визначитися щодо себе.

Досліджуючи феномен упевненості, Н. Денисенко, А. Меренков та О. Смирнова наголошують на важливості становлення почуття радісного переживання відповідності самостійних дій дитини вимогам дорослого, пов'язаного з прагненням завоювати їхню повагу. Визнання авторитетними людьми досягнень зростаючої особистості є умовою її повноцінного розвитку, запорукою емоційного комфорту, який впливає на якість життя дитини, дає змогу безболісно долати перешкоди, розв'язувати поставлені завдання, бути в гармонії з собою, суспільством і природою. Н. Дятленко були досліджені та обґрунтовані психологічні умови розвитку самоповаги у дошкільників [4].

Актуальними стосовно досліджуваних аспектів особистісного розвитку є погляди зарубіжних дослідників, представників гуманістичного напрямку психології, на проблему самовпевненості (Е. Берн, Д. Вольпе, Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс та інші). Впевненість у собі кваліфікується ними як форма базової довіри до світу, що виявляється у ставленні дитини до оточуючих її людей та середовища уже на початкових стадіях психічного розвитку дитини (Е. Еріксон); як показник відкритості особистості у ставленні до інших (Д. Вольпе).

Узагальнюючи особливості розвитку особистості в старшому дошкільному віці, доцільно зазначити, що основними його характеристиками є інтенсивний розвиток пізнавальних процесів, розширення уявлень про себе і свої можливості, формування адекватної самооцінки, яка впливає на рівень розвитку самосвідомості особистості, на впевненість у собі та вироблення власної позиції, власного бачення та розуміння навколишнього світу.

Здійснивши теоретичний аналіз дослідження проблеми самовпевненості та умов її формування у дошкільному дитинстві, можна констатувати наявність значної кількості наукових розвідок, спрямованих на висвітлення проблеми. Ми ж вважаємо за доцільне розглянути означену проблему у її взаємозв'язку з поняттям «асертивності» та передумовами формування цієї здатності у дітей старшого дошкільного віку. На основі охарактеризованих вище теоретичних положень вітчизняних і зарубіжних дослідників ми розглядаємо самовпевненість як здатність дитини усвідомлювати власні можливості дитини у розв'язанні доступних для її віку завдань, адекватно оцінювати свої можливості, діяти відповідально та асертивно, довіряти собі у складних ситуаціях взаємодії з іншими, бути переконаною у досягненні успіху.

Впевненість у собі як характеристика особистості формується під впливом виховання, здобуття дитиною індивідуального життєвого досвіду. Оскільки дорослі відіграють важливу роль у становленні особистості дітей, важливим є дослідження та виокремлення умов і специфіки таких впливів. Надзвичайно важливим є навчання дітей навикам проявляти самовпевненість, усі її складові та наближені особистісні якості. На нашу думку, такою якістю виступає асертивність.

За твердженням А. Хофмана (1983) [9], техніка асертивності допомагає здійснювати успішні соціальні контакти, домагатися особової і професійної компетентності. Уміння бути асертивним є значущим для самоповаги і пошани інших, для усвідомлення такої ж важливості власних думок, почуттів і думок, як і іншої людини. Бути асертивним означає також бути здатним виражати себе прямо і ясно, отже – впевнено.

У сучасних дослідженнях термін «асертивність» використовується стосовно тренінгів поведінки дорослих, і в них практично не спостерігається чіткого розмежування понять «упевненість в собі» і «асертивність». Так, В. Ромек [9] в основу тесту «Упевненість» поклав виміри асертивності. Звертаючись до досліджень американських колег Д. Вольпе і А. Лазаруса, в понятті «асертивність» він виділяв основний елемент – упевненість. Автор відмічає, що, усунувши страх із соціальних і міжособових комунікацій, можна навчити індивіда альтернативним формам поведінки. В. Ромек робить акцент на тому, що найчастіше емоційна реакція страху виражається в невпевнених і тривожних формах поведінки.

Так, В. Семиченко стверджує, що асертивність є системоутворювальним ядром почуття поваги та власної гідності. Асертивність дослідниця розглядає як індивідуально-ціннісну якість, яка проявляється в активних діях особистості, зокрема у вмінні зберігати власну «автономність», уникаючи тиску та маніпуляції з боку оточуючих [10].

У цьому аспекті вважаємо доцільним звернутися до досвіду роботи американських колег, представленому в дослідженнях останніх років. Американські дослідники Г. Гімпел, М. Холанд упродовж багатьох років використовують технології навчання старших дошкільників асертивній поведінці в умовах дитячого садка і отримують ефективні результати в зниженні тривожності, агресивної поведінки і у встановленні взаємин з дорослими й однолітками на основі розуміння і пошани. Характеристики дошкільників, до яких вони апелюють, є фундаментальними підставами їх соціальної адаптації в період дошкільного дитинства й успішної життєдіяльності в періоди навчання в школі і професійного становлення. Авторами описується суть навчання навичкам асертивності, що полягає в яскраво виражених потребах індивіда, його почуттях, захисту його прав і пошани до прав і почуттів інших. Для дітей і дорослих асертивність є соціально бажаною альтернативою, яка стоїть між двома крайнощами: агресивністю, коли пригнічуються права інших, і покірністю та пасивністю, коли свої права пригнічує сам індивід. При навчанні дітей асертивності, на думку дослідників, необхідно:

- 1) запропонувати потенційним агресорам неагресивний і соціально відповідальний шлях до досягнення своїх цілей;
- 2) забезпечити потенційним жертвам можливість уникнути переслідування;
- 3) учити запобігати таким ситуаціям, коли агресивні дії можуть бути позитивно оцінені спостерігачами [5].

Уміння використовувати й оцінювати асертивні вчинки допоможе запобігти агресії та жертвовності і в сьогоденні, і в майбутньому, коли у дітей збільшиться об'єм зрілих соціальних вчинків. Авторами відзначається, що діти частіше, ніж дорослі опиняються в таких ситуаціях, які викликають необхідність асертивності (однолітки втручаються у гру, забирають іграшки або дратують). Навички асертивності особливо потрібні тоді, коли діти хочуть увійти в контакт,

приєднатися до гри, отримати допомогу. Агресора, як правило, сварять за те, що він заподіяв комусь біль, але не вчать, що робити замість цього (приміром, як просити іншу дитину поступитися своєю чергою, замість того щоб відштовхувати її). Жертва в більшості випадків залишається задоволеною, виявившись безпорадною і залежною: коли жертва кричить або скаржиться, дорослий, як правило, виражає їй своє співчуття і вирішує її проблеми.

Програми навчання соціальним навичкам формують у дошкільників уміння без агресії постояти за себе: діти повинні знати, що вони мають право сказати «ні», якщо щось не відповідає їх внутрішньому стану в тій або іншій щоденній ситуації. Дорослі повинні познайомити дітей з їх основними правами виражати себе і бути почутими в ширшому спектрі соціальних контекстів, ніж тільки протести проти насильства. Це потребує від дитини уміння діяти впевнено, довіряти власним потребам і бажанням. Дитина з асертивними навичками вчиться довіряти своїм власним почуттям і судженням, розуміти власне Я та уникає надмірної надії на схвалення дорослих чи ровесників.

Навчання асертивності – ефективний спосіб виховання у дітей прагнення чинити опір тиску ровесників, не виконувати ті вимоги, які вони вважають неправильними або небезпечними або просто не хочуть виконувати. Важливо відмітити, що значущість асертивності для дітей не заперечує авторитету педагога, вихователя або батьків.

Результат навчання асертивній поведінці – освоєння дітьми певного комплексу поведінкових умінь, при цьому значуща роль відводиться директивним вказівкам, покроковим інструкціям і допомозі, яку педагоги можуть зробити через навчальну техніку. Техніка повинна включати демонстрацію, моделювання, інструктаж, рольову гру, забезпечення зворотного зв'язку.

Пропонована стаття не претендує на повне висвітлення проблеми, у ній представлено деякі аспекти розроблення проблеми виховання самовпевненості у дітей старшого дошкільного віку в педагогічній та психологічній теорії і практиці. Визначено відсутність єдиної думки щодо природи та механізмів формування впевненості в собі як особистісного феномену, чіткої диференціації вікової специфіки, чинників формування впевненої поведінки дітей старшого дошкільного віку, дотримання педагогічних умов та використання засобів виховання цієї якості особистості на етапі дошкільного дитинства.

На основі теоретичного аналізу наукових праць із проблеми дослідження визначено сутність поняття «впевненість у собі» щодо дітей старшого дошкільного віку. Одиницею вимірювання самовпевненості як базової якості особистості вважають впевнену поведінку. У вітчизняних і зарубіжних дослідженнях поняття «самовпевненість» тісно пов'язане з поняттям «асертивності». Вважаємо за доцільне більш ґрунтовно вивчити зарубіжний досвід формування навиків впевненої поведінки та його адаптацію до умов вітчизняної дошкільної освіти.

Серед критеріїв вимірювання самовпевненості щодо дітей старшого дошкільного віку розглядають: здатність розраховувати на власні сили, оптимістичне ставлення до труднощів і швидкий пошук шляхів їх подолання, адекватна самооцінка.

З метою створення ефективних педагогічних умов для формування самовпевненості у дітей старшого дошкільного віку сучасні вчені рекомендують використовувати широкий комплекс методів і прийомів, які спрямовані на

розвиток і поглиблення знань дітей про власні можливості, стимулювали б у них суб'єктну позицію у процесі виховання та активну участь у проектуванні власної поведінки: бесіди, ігри, вправи, розв'язання проблемних ситуацій, слухання та читання літературних творів, аналіз вчинків і поведінки казкових героїв, інсценівки, включення досліджуваних у різні види продуктивної діяльності, елементи тренінгу. Потребують подальшого вивчення теоретико-методологічні аспекти досліджуваної проблеми та їх впровадження у практичну діяльність із дітьми передшкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник : А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; авт. кол-в. // Спецвипуск журналу «Вихователь-методист дошкільного закладу», 2012. – 30 с.
2. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посіб. / І. Д. Бех . – К. : «Академвидав», 2009. – 248 с.
3. Дойч М. Разрешение конфликта (Конструктивные и деструктивные процессы) / Мортон Дойч // Социально-политический журнал. – 1997. – №1. – С. 202–212.
4. Дятленко Н. М. Психологічні умови розвитку самоповаги у дошкільників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н. М. Дятленко ; Київський міський педагогічний ун-т ім. Б. Д. Грінченка. – К., 2002. – С. 33–34.
5. Капшони В. Как делать все по-своему или Ассертивность – в жизнь / В. Капшони, Т. Новак. – СПб. : Питер, 1995. – 186 с.
6. Кононко О. Л. Плекаємо в малечі почуття самовартісності: [Навчально-методичний посібник до Базової прогр. Розв. дитини дошк. віку «Я у Світі»] / О. Л. Кононко. – К. : Наш час; Х. : Ранок, 2010. – 207 с.
7. Мішечкіна М. Є. Виховання впевненості в собі у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / М. Є. Мішечкіна. – Київ, 2009. – 22 с.
8. Піроженко Т. Особистість дошкільника: перспективи розвитку / Т. Піроженко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 136 с.
9. Ромек В. Г. Уверенность в себе как социально-психологическая характеристика личности: Дис... канд. психол. наук. – Ростов-на-Дону : Изд-во РГУ, 1997. – 17 с.
10. Семиченко В. А. Психология направленности: [учеб.-метод. пособ.] / В. А. Семиченко, А. М. Галус / Центральный ин-т последиплом. педаг. образов.; Хмельницький ГПІ; Региональная лабор. соц. пед. проблем адаптации студентов к условиям обучения в вузе. – Хмельницький : ХГПІ, 2003. – 522 с.
11. Соціально-психологічний словник / В. М. Галицький, О. В. Мельник, В. В. Синівський. – К., 2004. – 250 с.

sofiahft@mail.ru

Рецензент: д. пед. н., проф. Плахотнік О. В.